

Venta Micena: un dels jaciments humans més antics d'Europa

JOSEP GIBERT I CLOLS

CARACTERÍSTIQUES DE LA DEPRESSIÓ GUADIX-BAZA I DEL JACIMENT DE VENTA MICENA

La depressió Guadix-Baza presenta una sedimentació contínua des del Pliocè inferior (jaciment de Gorafe I, NM 15), fins pràcticament l'actualitat, sense interrupcions importants. Aquest procés geològic pot ampliar-se fins a MN 13 (Miocè superior) segons comunicació verbal del Dr. Vera. El procés de formació de les depressions, així com les seves característiques sedimentològiques permeten la possible existència d'una sèrie de jaciments paleontològics i paleoantropològics estratificats, que possibilitarien l'estudi amb control bioestratigràfic i magnetoestratigràfic del Plio-Plistocè incluint el seu límit.

La successió contínua Plio-Plistocena de la depressió Guadix-Baza, constitueix un fet diferencial important amb respecte a altres conques similars, ja que ni en la Península Ibèrica ni en la resta d'Europa es donen aquestes característiques, pel que únicament és comparable amb el Rift Valley africà de Turkana, Olduwai, etc. En efecte en diversos llocs d'Europa hi ha jaciments dels Pliocens inferior i mitjà estratificats i amb abundant fauna. Citarem com exemple la distribució dels jaciments a França que són abundants en el surest entre les zones MN 14 i MN 16 (Montpeller, Perpinyà, Seta i Balaruc) i en l'altiplà de Perrier (MN 17), on s'han pogut aplicar tècniques de datacions absolutes que permeten situar aquests jaciments en edats compreses entre els 3,9 (basalts de Roca-Neyra) i els 2,5 milions d'anys (pumites a l'est de Roca-Neyra), segons Curtis (1966). Per sobre d'ells hi ha jaciments, però com diu E. Bonifay: «Les localitats europees del Paleolític inferior són poc nombroses i desigualment repartides en el temps i l'espai, semblen ser més nombroses i més segures les compreses en el període que va de 0,9 a 1,3 milions d'anys, que les del període que les precedeix de 2 a 1,3 milions d'anys, i les del que li segueixen (de 0,9 a 0,6 milions d'anys), la

seva concentració sembla ser més gran en Europa suroccidental (regions perimediterrànies) que en altres zones». L'exemple francès és extensible a Polònia, Itàlia, Hongria, Romania i bona part de la Rússia europea, amb les seves respectives variants que no exposem per no allargar el text.

El sector oriental de la depressió Guadix-Baza i en especial del triangle Galera-Orce-Huéscar, té en aquests moments la màxima densitat de jaciments amb macro i micromamífers del Plistocè inferior d'Europa en especial entre els 2,0 i 0,9 m.a. Durant les campanyes realitzades en els anys 82, 83 i 84 amb 105 dies de prospecció i excavació, s'han trobat més de mig centenar de localitats amb fauna significativa, l'estudi de la qual estarà finalitzat el juny del 85. Aquestes dades, junt amb les procedents d'altres camps (Estratigrafia, Paleomagnetisme, Palinologia, Sedimentologia, Tafonomia, etc.) seran publicades com abans millor en un número monogràfic de «Paleontología y Evolución», que creiem pot constituir un dels estudis més complets del Plistocè inferior comprès entre les edats que abans hem assenyalades. En resum, hi ha un lapsus de temps situat entre els 2 i 1 milions d'anys que no es troba prou representat en les sèries estratigràfiques ni en els registres paleontològics d'Europa, i que molt probablement aquest buit pot omplir-se en la depressió Guadix-Baza. Aquest lapsus de temps és important en quant que es superposa amb una etapa transcendental de l'evolució humana.

Sense cap dubte, el jaciment més espectacular i important de la zona és el de Venta Micena (Orce, Granada), que representa unes característiques molt peculiars que comentarem a continuació. En primer lloc s'ha de destacar la gran extensió de la capa fòssilífera que en la campanya del 83 situàvem entorn als 900 metres de perímetre, 75 cm de potència i 50 metres d'amplada i que en la campanya d'aquest estiu (juliol-agost del 84) s'ha d'ampliar a 1800 metres de perímetre, 75 cm de potència i una amplada variable, situada com a mínim als 50 metres. Aquestes dimensions són sorprenents en quant que no les presenta cap jaciment europeu de la seva època, així s'ha de comparar altre cop amb els jaciments africans. Els mecanismes que han provocat aquesta singular acumulació de fòssils són, per ara, difícils d'explicar, doncs és necessari reunir més dades geològiques i paleoecològiques per donar una hipòtesi temptativa; tot i així, dels estudis preliminars realitzats aquesta campanya (juliol-agost del 84) podem assenyalar que durant la formació del jaciment de Venta Micena l'ambient paleoecològic de la zona hauria de ser palustre-lacustre amb aigua dolça estancada subjecte a molt poques paleocorrents, molt superficial, i fins i tot amb acumulacions temporals. Les dades sedimentològiques que s'estan elaborant permetran perfilar més aquestes idees. Al nord-oest de Venta Micena i durant el mateix període de temps coexistien ambients salabrosos i detrítics (guixos del Salar i conglomerats de Puerto Lobo) que dificultaven la formació de jaciments amb vertebrats fòssils.

La fauna trobada és molt abundant i diversa. El catàleg faunístic comprèn:

<i>Homo sp.</i>	<i>Equus sp.</i>
<i>Desmana sp.</i>	<i>Dicerorhinus etruscus</i>
<i>Allophaiomys pliocaenicus</i>	<i>Hippopotamus cf. antiquus</i>
<i>Castillomys crusafonti</i>	<i>Megacerini indet.</i>
<i>Hystrix sp.</i>	(Cf. <i>Megaceros savini</i>)
<i>Oryctolagus cf. lacosti</i>	« <i>Cervus</i> » <i>elaphoides</i>
<i>Canis aff. etruscus</i>	<i>Praeovivos sp.</i>
<i>Pachycrocuta Brevirostris</i>	<i>Hemitragus sp.</i>
<i>Ursus aff. etruscus</i>	<i>Ovis sp.</i>
<i>Lynx sp.</i>	<i>Bovini indet. cf. Bison sp.</i>
<i>Homotherium crenatidens</i>	<i>Bovidae indet.</i>
<i>Archidiskodon meridionalis</i>	<i>Lacerta sp.</i>
<i>Equus stenonis senezensis</i>	<i>Testudininae indet.</i>

La llista de vertebrats d'aquesta localitat és una de les més completes d'aquesta edat en tota Europa. Els elements que conformen la seva biota es situen en el temps entre les faunes anomenades Villafranquians, tipus Seneze (França) i les faunes del Plistocè mitjà. Les seves components podrien ser separades en dos grups. Per una part, els elements autòctons, l'origen dels quals s'ha de buscar en el Villafranquià europeu, on incluíem a *Castillomys* (relicte del Miocè), junt a *Prolagus*, *Oryctolagus*, *Canis aff. etruscus*, *Ursus aff. etruscus*, *A. meridionalis*, *Homotherium crenatidens*. Per altra banda hi ha els immigrants, de probable origen oriental, que, juntament amb altres posteriors, formaran les biotes quaternàries europees. En aquest segon grup podríem incloure a *Allophaiomys pliocaenicus*, *Pachycrocuta brevirostris*, *Hippopotamus cf. antiquus*, *Megacerini indet.* (Cf. *Megaceros savini*), «*Cervus*» *elaphoides*, *Praeovivos*, *Hemitragus*, *Ovis* i *Bison*.

La peculiar associació de *Allophaiomys*, immigrant característic del Plistocè inferior, i *Castillomys*, relicte miocènic, és comú als jaciments de Venta Micena, Cueva Victoria, Bagur 2 i Mas Rambault. *A. pliocaenicus* de Venta Micena presenta paràmetres més avançats que *A. deucalion* de Villany 5 i semblants als de Betfia II. *C. Crusafonti* de Venta Micena té una talla similar a la d'aquesta espècie de Cueva Victoria i Bagur II, superior a la de Mas Rambault. Donat que una clina cap a l'augment de talla s'observa ininterrompudament aquest gènere des del Miocè superior, pot concloure's que Mas Rambault seria anterior a Venta Micena i Bagur II. Venta Micena es situaria, per tant, entre les localitats de Mas Rambault i Valerots, pròxim a Bagur II.

La presència de *Praeovivos*, *Ovis* i potser *Hemitragus* i Cf. *Bison* indiquen, pel seu acusat primitivisme, una edat antecromeriense (Voigsted, Stranska, Süsselborn, West Ruton). La resta de l'associació macrofaunística és comparable a la del jaciment francès de Sinzelles.

Les edats absoluts són escasses en aquests períodes. Mitjançant paleomagnetisme s'ha pogut atribuir una edat pròxima a 1,7 milions d'anys al jaciment de Seneze i de 0,9 m.a. pel jaciment de Le Vallonet. Seneze és una localitat que no presenta encara *Allophaiomys*. Van der Meulen ha mostrat la presència de *A. pliocaenicus* en nivells corresponents a la fase freda de l'Euburoniense. L'inici d'aquest període ha pogut ser establert en 1,6 m.a., pel que aquesta xifra infradata el jaciment de Venta Micena. El límit superior ve establert per la localitat de Le Vallonet, on el seu *Allophaiomys* (similar al de Les Valerots) és ja molt pròxim al gènere *Microtus*. Aquest jaciment està datat en 0,9 m.a. Així doncs, Venta Micena s'ha de situar entre 1,6 i 0,9 m.a., essent probable l'edat de 1,3 m.a. donada la similitud entre la macrofauna de Venta Micena i la de Sinzelles, datat per mètodes radiomètrics en 1,3 m.a.

ACCIÓ ANTROPOGÈNICA DEL JACIMENT DE VENTA MICENA

En el jaciment de Venta Micena hem detectat una acció antropogènica important comprovada pels següents fets:

1. Ossos utilitzats

La utilització d'ossos per l'home en edats avançades està ben establerta i demostrada. A Venta Micena és justificable, donada l'escassetat de primeres matèries pels voltants del jaciment. Els homes del Paleolític inferior que varen ocupar el jaciment de Venta Micena disposaven de manera immediata d'ossos i pedres calcàries com a primera matèria per a l'elaboració d'eines. En els massissos juràsics circumdants (Sierra de la María i Sierra de la Umbría) existeixen nòduls de sílex de molt baixa qualitat i reduïda mida; en altres llocs més allunyats, entre els 50 i 90 km (massissos de la Sagra i comarca de Los Vélez) és de millor qualitat. No descartem, per tant, trobar eines de sílex en algun lloc de l'extesíssim jaciment de Venta Micena, però la seva absència no invalida, de cap manera, l'acció antropogènica detectada a través de les proves que aquí s'aporten.

- a) Fragment de diàfisis d'os llarg, de 20 cm de longitud, hemiseccionat en ambdós extrems, en un dels quals presenta senyals d'utilització per la presència d'estries d'ús.
- b) Fragments d'ossos d'entre 5 i 7 cm de longitud i de 2,5-3 cm d'amplada amb fractures sistemàtiques en la vora més llarga i extrem en el que s'observen estries d'ús.
- c) Fragment d'os de 5 cm de longitud i 1,5-2 cm d'amplada amb fractures sistemàtiques en l'extrem.

2. *Pedres alòctones*

El sediment en el que es troben els fòssils i els ossos utilitzats està format per una calcilita molt homogènia solcada en ocasions, de petites bandes de lutites verdoses. No existeixen mecanismes de contaminació externa a través de fissures.

Doncs bé, en aquest mitjà sedimentari tan específic, s'han trobat diverses peces de naturalesa calcària encara no determinada i d'origen alòcton. Una de les trobades en la campanya del 83 (nivell inferior del tall I) presenta senyals d'haver estat utilitzada. En l'excavació d'aquest any s'han localitzat diverses peces que presenten arestes agudes molt suggerents.

3. *Trencament intencionat d'ossos*

En aquest apartat s'han de distingir dos casos:

- a) En el nivell inferior del tall I es varen trobar diversos fragments d'ossos amb una pedra alòctona a sobre. Units aquests fragments, tots encaixaven formant una diàfisi d'os llarg, el que suggereix un trencament intencional utilitzant la pedra com a percutor. Aquesta pedra, com ja s'ha assenyalat en l'apartat anterior, presenta senyals d'utilització.
- b) En tots els talls han aparegut fragments d'ossos amb indicis de trencament intencionat. És difícil distingir entre «trencament intencionat» i «trencament per acció dels grans carnívors», tanmateix en la col·lecció de fragments del jaciment de Venta Micena creiem que poden establir-se criteris discriminatòris vàlids.

4. *Distribució diferencial d'ossos*

En la campanya del 84 i en el tall III (12 × 6 m) s'ha pogut constatar que les restes fòssils estan distribuïdes d'una manera singular. Aproximadament en el centre del tall hi ha una acumulació de vuit cranis de grans mamífers entorn a la qual es localitzen fragments d'ossos. En el marge est es troben ossos llargs, en alguns casos articulats, mentre que en el costat oposat (oest i nord-oest) únicament hi ha mandíbules de petita i mitjana mida, així com dents aïllades. Tota aquesta distribució es presenta en «taques», és a dir, en acumulacions delimitades de fòssils, el que determina que existeixin zones sense ossos ni dents.

Vora a l'acumulació de cranis de grans mamífers s'ha trobat una pedra alòctona amb vores anguloses. Aquesta distribució diferencial es manté en profunditat.

Amb les dades preliminars de què disposem podem afirmar que és molt difícil recórrer a mecanismes geològics que expliquin aquesta acu-

mulació diferencial, per tant hem de recórrer a mecanismes biològics i en especial a l'acció dels carronyers terrestres, donat que la dispersió d'ossos grans a través de les aus rapaces i aus necròfagues és molt limitat o no es produeix. Hi ha poques dades disponibles sobre els hàbits depredadors de les hienes en camp obert o en zones palustres, les que disposem ens indiquen que és molt difícil invocar a l'acció depredadora d'aquests carnívors, els més abundants del jaciment, com a causants d'aquesta distribució diferencial.